

Viltets roll som livsmedel

Inspel till SLU:s remissvar på betänkandet Livsmedelsberedskap för en ny tid (SOU 2024:8)

Carl-Gustaf Thulin, Institutionen för husdjurens biovetenskaper, SLU

Frågor att beakta

- Hur utvecklar vi ett hållbart nyttjande av viltresursen i förhållande till andra intressen i landskapet?
- Hur bibehåller vi viltet som en förnyelsebar resurs som vi årligen kan göra ett urtag ur utan krav på skötsel och tillsyn, och förhindras ett överuttag under tider av nöd?
- Hur fördelas viltresursen på ett rättvist och transparent sätt, i synnerhet vid nöd
- Hur skapar vi funktionella och säkra livsmedelskedjor för vilt?
- Hur kan viltet bidra till livsmedelssäkerhet och -trygghet
- Hur ska vi balansera viltresursen i förhållande till konkurrenter som stora rovdjur?
- Hur ska vi utveckla nyttjande av skinn från vilt (en förbisedd resurs)?

Inledning

Den senaste istiden hade sin maximala utbredning för ungefär 18,000 år sedan. De första delarna av Skåne tittade fram 4,000 år senare. Då fanns här bland annat isbjörnar, grönländssälar, renar och människor. Sedan dess har alla organismer som finns här återvandrat eller koloniserat, på ett vis eller annat. De randpopulationer av vilda hästar och -kor (uroxar), visenter, mammutar och jättehjortar försvann tidigt (Thulin mfl 2023). Kanske berodde det på att populationerna, som snörptes av från kontinentala Europa av det som idag är Öresund, var för små för att överleva långsiktigt. Kanske bidrog det förändrade klimatet till dess försvinnande. Eller så var det, såsom påvisat på många andra håll, den effektiva tvåbenta jägaren och samlaren som jagade dem till utrotning (Martin 2005).

Närmare 10,000 år senare, år 1789, beslutade den svenske kungen Gustav III att släppa jakten på det så kallade högviltet (stora däggdjur) fritt för allmogen. Tidigare var jakten på älg, hjort och björn förbehållet adel och kungahus, men nu blev det fritt fram för i stort sett alla. På kort tid försvann hjortdjuren älg, kronhjort och rådjur. När Svenska Jägareförbundet bildades 1830, delvis för att rädda dem, fanns endast några hundratal kronhjortar och rådjur kvar, förmodligen något tusental älgar (Thulin & Röcklinsberg 2020). Därefter började hetsjakten på stora rovdjur, inte minst för att de utan vilda bytesdjur var tvungna att äta tamdjur för sin överlevnad. Det var skottpeng och lagbunden rovdjursjakt i perioder. De som inte ställde upp och jagade varg kunde få böta, till och med sättas i fängelse (Kardell & Dahlström 2013). Hetsjakten tog inte slut förrän vargen fridlystes från första januari 1966. Naturskyddsföreningen bildades 1909 bland annat för att skydda rovdjuren.

Jakten gick även åt de stora fåglarna. Gäss, svanar och tranor jagades intensivt, inte minst under ruggning. Ägg plockades oregrerat. Rovfåglar betraktades som skadedjur och togs rutinmässigt av daga. Sedan förra sekelskiftet har dock utvecklingen för de svenska populationerna av stora däggdjur och fåglar varit mycket positiv, för att inte säga fantastisk. Vi räknar idag hundratusentals hjortdjur, gäss, svanar och tranor, samt stora rovdjur och rovfåglar i tusental. Den här historieskrivningen är viktig för att förstå viltets roll för oss människor, då, nyss, nu och framtiden. Vi utvecklades som jägare och samlare för någon miljon år sedan i Afrika, varifrån vi sedan spred oss över världen. Endast de senaste 10,000 åren har vi varit bofasta jordbrukare och djurhållare.

Viltet och dess ekosystemtjänster har varit, är, och kommer att vara centralt för vår överlevnad som art. Som mat, som upplevelse, och som en central del av det vi kallar biologisk mångfald.

Våra viltstammar

Uppskattningarna om våra viltstammar storlek baseras på avskjutning, inventeringar och samlad biologisk kunskap. Enligt de senaste beräkningarna har vi i vinterstam, dvs efter jakt och före reproduktion, 180,000 älgar (F Widemo, muntligen), 300,000 rådjur, lika många vildsvin (dvs 300,000), 126,000 dovhjortar och 26,000 kronhjortar (Thulin & Röcklinsberg 2020). Det finns även något tusental mufflonfår, samt mellan 100,000 och 150,000 bävvar. Det finns även ungefär en halv miljon gäss av arterna grågås, kanadagås, sädgås och vitkindad gås, som alla jagas under lite olika former (Widemo mfl 2019). Som en följd av skydd, och sedermera en reglerad jakt, samt bytesdjurens återkomst, har även stora rovdjur ökat mångfald under de senaste decennierna. De senaste uppgifterna går gällande att vi har 2,877 brunbjörnar, 395 vargar, 687 järvar och 1,244 lodjur (Dressel mfl 2021).

Faktum är att vi i Sverige idag har nästan lika mycket klövvilt (ca 20 st/1000 hektar) som det finns i Yellowstones nationalpark i USA (ca 30 st/100 hektar), fast där är det åsnehjort, kronhjort och amerikansk bison som dominerar (opublicerade data). Vi lever alltså i ett Yellowstone, vilket är något som inte många tänker på.

Viltets ekosystemtjänster

Ekosystemtjänster brukar delas in i fyra olika delar; bidragande, reglerande, stödjande och kulturella. Utöver dessa ingår även biologisk mångfald som en underliggande tjänst. Viltets bidragande tjänster, som är fokus i denna inlaga, är kött, men även skinn och upplevelser och turism. Troligen underskattar vi värdet av älgskylten som marknadsföring för Sverige som turistmål. De reglerande funktioner som just viltet kan erbjuda är öppna landskap genom bete och populationsbegränsning genom predation, och exempel på de stödjande är fröspridning, gödselspridning (avföring) samt markberedning (bök). Viltets roll som kulturell ekosystemtjänst kan knytas an till jakten, vilket som ovan nämnt något vi ägnat oss åt så länge vi varit människor, men det finns även religiösa tjänster, och en upplevd närhet till naturen som en viltobservation kan skänka. Slutligen är viltstammarna genom de mängder vi har i Sverige idag betydelsefulla drivkrafter för skapande och upprätthållande av ett rikt och levande landskap och främjandet av biologisk mångfald (läs mer i Widemo mfl 2019)

Viltköttet

Det svenska jaktviltet levererar årligen ungefär 20,000 ton viltkött till de svenska hushållen. Jordbruksverkets prelimära beräkning anger 18,570 ton under 2023. Viltköttet fördelas huvudsak på älgkött om 11,750 ton, och i andra hand av vildsvin, som seglat upp som två med ett bidrag om 8 150 ton. Övriga viltslag fyller på, vara troligen dovhjort och rådjur kommer närmast i vikt (Wiklund & Malmfors 2014). Viltköttet levererar ungefär 5% av det röda kött som konsumeras i Sverige årligen (framförallt nöt, 138,000 ton, och gris 243,000 ton; Jordbruksverkets siffor för 2023). I jämförelse levererar rennäringen (1,000 ton) och fårnäringen (4,700 ton) något mer än en fjärdedel så mycket kött som viltet.

Svenskarna äter alltså i snitt två kg viltkött per person och år, och 70% av den svenska befolkningen äter viltkött minst en gång per år (Ljung mfl 2012).

REFERENSER

Dressel S Sandström C, Bennett J, Ericsson G (2021). En attitydundersökning om stora rovdjur och rovdjursförvaltning. SLU Rapport 2021:8

Jordbruksverkets officiella statistik (2023) <https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/jordbruksverkets-officiella-statistik>

Ljung PE, Riley SJ, Heberlein TA, Ericsson G (2012), Eat prey and love: Game-meat consumption and attitudes toward hunting. *Wildlife Society Bulletin* 36, 669-675 <https://doi.org/10.1002/wsb.208>

Kardell Ö, Dahlström A (2013) Wolves in the early nineteenth-century county of Jönköping, Sweden. *Environmental History* 19, 339–370

Martin P (2005) *Twilight of the mammoths: Ice Age extinctions and the rewilding of America*. University of California Press

National Parks Service <https://www.nps.gov/yell/learn/nature/wildlife.htm>

Thulin C-G, Röcklinsberg H (2020). Ethical considerations for wildlife reintroductions and rewilding. *Frontiers in Veterinary Science* 6, 163 <https://doi.org/10.3389/fvets.2020.00163>

Thulin C-G, Ausilio GM, Sannö A, Niklasson M, Kjellander P (2023). Genomförbarhetsanalys av återintroduktion av visent (*Bison bonasus*) till Sverige. Sveriges lantbruksuniversitet, dnr SLU.afb.2023-11 [Eng. *A feasibility analysis of reintroducing wisent (Bison bonasus) to Sweden*]

Widemo F, Elmhagen B, Liljebäck N (2019) Viltets ekosystemtjänster. En kunskapssammanställning till stöd för värdering och förvaltning. Naturvårdsverket Rapport 6889

Wiklund E, Malmfors G (2014). Viltkött som resurs. Naturvårdsverket Rapport 6635